ELEŞTİREL MİMARLIK KURAMI ÜZERİNE GÜNCELLEMELER ¹

UPDATES ON CRITICAL THEORY IN ARCHITECTURE

Gülşah GÜLEÇ

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara / Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-8041-2018

Öz: Amaç: Bu yazının amacı, geçtiğimiz yüzyıldan bu yana eleştirel mimarlık kuramında yapılmış olan güncellemeleri ortaya koymaktır. Bunlar, eleştiri kavramının değişmesine neden olan güncellemelerdir. Yazıda bu kavramsal değişimin yenilik ve yaratıcılık gibi kavramların da değişmesine neden olduğu belirtilmiştir. **Yöntem:** Bu değişimleri (ya da güncellemeleri) ortaya koymak için örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Örnekler, mimarlık literatüründe öne çıktığı görülen eleştirel kuramlar ve eleştirel tasarımlardan oluşturulmuştur. Bu örnekler üzerinden eleştirel mimarlık kuramının değiştiği ortaya koyulmuştur. **Bulgular:** Eleştirel mimarlık kuramının değişmesi yalnızca mimari kuramı değil mimari tasarımı da etkilemekte ve değiştirmektedir. Ancak mimarlıkta eleştiri genellikle kuramla sınırlandırılmaktadır. Buna bağlı olarak, eleştirel tasarım yerine daha çok eleştirel kuramdan söz edilmektedir. Eleştirel mimarlık kuramında yapılan güncellemeler, eleştiri ve eleştirelilik kavramlarının değişmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte, eleştirelilik genellikle yenilik olarak tanımlanmaktadır. Ancak son yıllarda yenilik anlık beğenilere, değişimlere ve deneyimlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Eleştirelilik ise anlık yenilikleri yakalamak ve yorumlamak olarak ele alınmaktadır. Yeni eleştirel mimarlığın anlıksallık olarak tanımlanabilen yeniliği buradan gelir. **Sonuç:** Anlıksallık, mimarlık terminolojisinde yeni sayılabilecek olan kavramlardan biridir. Bu yüzyılın bilgisayar teknolojileri, anlık değişimlerin ve yeniliklerin yaşandığı bugünkü mimarlık ortamının oluşmasını sağlamıştır. Eleştiri bu ortamda kendisine yeni bir yer bulmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eleştiri, Eleştirelilik, Eleştirel Mimarlık, Eleştirel Mimarlık Terminolojisi

Abstract: Aim: The aim of this paper is to reveal the updates in critical architectural theory since the last century. They lead the concept of criticism to change. This conceptual change also leads the concepts of novelty and creativity to change using in architectural terminology. **Method:** The method of sampling is used to reveal these changes (or updates) in the paper. The samples are mainstream critical theories and critical designs. It is revealed through these samples that critical architectural theory has significantly changed. **Results:** Criticism in architecture has generally been limited to theory. That's why; critical theory has mainly been discussed rather than critical design. The recent updates in critical architectural theory have led the concepts of criticism and criticality to change in architecture. Yet criticality has generally been defined and discussed as novelty. However instant shares, likes and experiences have recently defined novelty. And criticality has been discussed as capturing and criticizing these instant changes. It is the novelty of the new critical architecture. **Conclusion:** Instantaneity is one of the recent concepts using in architectural terminology. The computer technologies have created a new medium for architecture by promoting instant changes and novelties. And criticism has been struggling for being a part of this medium nowadays.

Key Words: Criticism, Criticality, Critical Architecture, Critical Architectural Terminology

Doi: 10.17365/TMD.2019.3.3

- (1) *Sorumlu Yazar - Corresponding Author:* Gülşah GÜLEÇ, (Öğr. Gör. Dr., Ph.D.), Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara / Türkiye, gulecsah@gmail.com, *Geliş Tarihi / Received:* 03.05.2019, *Kabul Tarihi / Accepted:* 22.12.2019, *Makalenin Türü: Type of Article (Araştırma – Uygulama / Research -Application), Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:* Yok / None, *Etik Kurul Raporu / Ethics Committee:* Yok / None

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2019 Sayı: 18 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2019 Issue: 18 Autumn Winter Semester

ID:417 K:578

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

GİRİŞ

Bugüne kadar mimarlıkta eleştiri üzerine birçok yazı yazılmış, konuşmalar ve araştırmalar yapılmıştır. Bu yazı da mimarlıkta eleştiri kavramının değişimi üzerine yapılan bir araştırmaya dayandırılmıştır. Ancak bu bir güncelleme yazısıdır. Yazıda geçtiğimiz yüzyıldan bu yana eleştirel mimarlığı tanımlamak ve tartışmak üzere kullanılan kavramlar ele alınmıştır. Bu kavramlar üzerinden eleştirel mimarlığın güncelliği ve geçerliliği tartışılmıştır. Eleştirinin farklı anlamlar yüklenen, hatta anlamı belirsizleşen bir kavram haline geldiği ortaya koyulmuştur. Buna rağmen eleştiri, mimarlık alanındaki önemini korumuştur.

Eleştirinin daha çok felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi alanlarda kullanılan bir kavram olduğu düşünülür. Ancak eleştiri kavramı mimarlıkta da yaygın olarak kullanılmaktadır. Birçok mimarlık akımının temelini eleştirel düşünce oluşturmaktadır. Bunların başında Modern mimarlık gelir. Modern mimarlığın kendisinden önceki mimarlık geleneğinden kopması ve kendi geleneğini oluşturmasında eleştirinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bununla birlikte, mimarlıkta eleştirinin yalnızca bir düşünce biçimi olduğu savı, mimarlık kuramıyla sınırlandırılmasına yol açmıştır. Oysa eleştiri aynı zamanda bir davranış biçimidir.

Mimarlıkta bir düşünce ve davranış biçimi olarak eleştirinin birçok farklı tanımı yapıl-

mıştır. Özellikle felsefe alanında yapılan tanımlar, eleştiri kavramının mimarlık alanındaki anlamının değişmesine ve belirsizleşmesine yol açmıştır. Diğer yandan belirsizlik, mimarlıkta eleştirinin yeni anlamlara gelecek şekilde kullanılan bir kavram olmasını sağlamıştır. 20. yüzyılda eleştiri ve eleştirelilik karışıklık, dirençlilik ve yenilik gibi kavramlarla tartışılıyorken; iklimik ve demografik değişimlerin, savaşların, terörist saldırıların, etik ve psikolojik problemlerin artış gösterdiği 21. yüzyılda eleştireliliğin tüm bu küresel problemlerle birlikte tartışılması gerekmektedir. Ancak bu, eleştireliliğin artık yenilik anlamına gelmediğini göstermemektedir. Mimarlıkta bugün eleştirelilik gibi yenilik de farklı anlamlara gelecek şekilde tanımlanmakta ve tartışılmaktadır.

Bilgisayar teknolojilerinin son yıllarda mimarlıkta yaşanan kavramsal ve anlamsal değişimde önemli bir rolü olmuştur. Bilgisayar destekli teknolojiler, yalnızca mimari görüntülerin oluşturulmasını değil bu görüntülerin dünyanın farklı yerleriyle paylaşılmasını sağlamıştır. Paylaşılan, yorumlanan ve beğeni alan görüntüler, estetik zevkimizi ve beğeni düzeyimizi belirlemektedir. Ancak bunlarla kurduğumuz görsel, hatta deneyimsel ilişkilerin anlık olması eleştireliliğin yanı sıra yenilik ve yaratıcılık gibi kavramların da anlıksallık kavramıyla tanımlanmasına neden olmaktadır. Mimarlıkta artık anlık olarak yaratılan

yeniliklerden söz edilmektedir. Eleştirelilik ise anlık yenilikleri yakalamak ve yorumlamaktan geçmektedir.

Dolayısıyla anlıksallık, eleştirel mimarlık terminolojisini oluşturan güncel kavramlardan biri, hatta belki de en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlık beğeniler, paylaşımlar ve deneyimler bugünün kültürünü oluşturmakta; eleştiri, kültürün bir parçası olarak, bu oluşum içerisinde kendisine yeni bir yer bulmaya çalışmaktadır. Eleştiri ve kültür kavramları her zaman yakından ilişkili kavramlar olmuştur. Bugün yeni bir eleştirel mimarlıktan ve yeni bir eleştirel mimarlık terminolojisinden, dahası böyle bir yeniliğin gerekliliğinden söz edilirken eleştiri ve kültür arasındaki yakın ilişki yeniden gündeme gelmektedir. Yeniliğin ise eleştiri ve kültür arasında kurulan yeni ilişkilerle ortaya çıktığı görülmektedir.

AMAÇ

Bu yazının amacı, geçtiğimiz yüzyıldan bu yana eleştirel mimarlık kuramında yaşanan değişimleri ortaya koymaktır. Yazıda buna “güncelleme” denilmektedir. Eleştirel mimarlık kuramında yapılan güncellemelerin eleştiri ve eleştirelilik kavramlarının yanı sıra yenilik ve yaratıcılık gibi kavramların da değişmesine neden olduğu ortaya konulmaktadır.

KAPSAM ve YÖNTEM

Eleştirel mimarlık kuramında yapılan güncellemelerin ortaya koyulduğu bu yazının kapsamı, felsefe ve sosyoloji gibi eleştirinin önemli bir kavram olduğu farklı disiplinler alanları da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Dolayısıyla eleştiri, yazı kapsamında disiplinlerarası bir kavram olarak tartışılmıştır. Özellikle son yıllarda disiplinler sınırların belirsizleşmiş olması, bu yazı kapsamındaki tartışmanın farklı disiplinlerin sınırlarının kesiştiği alanlarda sürdürülmesini sağlamıştır.

Tartışma kapsamında örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Örnekler, mimarlık literatüründe öne çıktığı görülen eleştirel kuramlar ve tasarımlardan oluşturulmuştur. Bunlar, eleştirel mimarlık kuramının değiştiğini ve güncellendiğini ortaya koymuştur. Yazının kapsamını bu örnekler oluşturmuştur.

PROBLEM

Mimarlıkta eleştiri genellikle kuramla sınırlandırılmıştır. Oysa eleştirel kuram gibi eleştirel tasarımdan da söz etmek mümkündür. Bu nedenle, yazıda eleştirinin mimarlık kuramıyla sınırlandırılmasının bir problem olduğuna işaret edilmiştir. Buna bağlı olarak, mimarlıkta kuramın ve tasarımın birbirinden ayrı tutulan alanlar haline geldiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, eleştirinin son yıllarda mimarlıkta anlamı belirsiz bir kavram olarak kullanılıyor olması bir diğer probleme işaret

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2019 Sayı: 18 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2019 Issue: 18 Autumn Winter Semester

ID:417 K:578

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

etmektedir. Bunun özellikle felsefe alanında eleştiri kavramı üzerine yapılmış olan belirsiz tanımlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Yine de belirsizlik, mimarlık terminolojisini oluşturan kavramların yeni anlamlara gelecek şekilde kullanılmasını ve terminolojiye yeni kavramların katılmasını sağlamaktadır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu yazının kuramsal çerçevesini geçtiğimiz yüzyıldan bu yana mimarlık literatüründe öne çıkmış olan eleştirel kuramlar ve yaklaşımlar ile eleştirel tasarımlar oluşturmaktadır. Bunlar, eleştirel mimarlık kuramının değişmesini ve güncellenmesini sağlamıştır. Böylece eleştiri kavramı da değişmiştir. Bu kavramsal değişim, yalnızca mimari kuramı değil mimari tasarımı da etkileyen önemli bir değişimdir.

Mimarlıkta Eleştiri Kavramı

20. yüzyılda mimarlıkta etkili olmuş Modernizm, Postmodernizm, Eleştirel Bölgeselcilik, Dekonstrüktivizm gibi birçok akım eleştiriye ve eleştirel düşünceye dayandırılmıştır. Modernizm, kendisinden önceki mimarlık geleneğinin; Postmodernizm ve Eleştirel Bölgeselcilik, Modern mimarlık geleneğinin; Dekonstrüktivizm ise mimarlıkta alışlagelmiş her türlü tasarım ve yapım geleneğinin eleştirilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla mimarlıkta eleştiri, geleneğe karşı koymayı ve yenilik arayışında olmayı ifade eden bir düşünce biçimi olarak karşımıza çıkmıştır.

20. yüzyıldan bu yana mimarlıkta eleştirinin birçok farklı tanımı yapılmıştır. Ancak bu tanımlardan önce eleştiri sözcüğünün kökenine bakmak gerekir. Eleştiri (*criticism*) sözcüğü Latince *criticus*; Yunanca *kritikos* ve *krités* sözcüklerinden gelir. Bu sözcükler yargı anlamına gelmektedir. Eleştiri yüzyıllar boyunca köken anlamını korumuş; yargı anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır (Williams, 2018: 102-105). Bununla birlikte, eleştirinin birçok farklı anlamı ve tanımı bulunmaktadır.

Ancak Foucault, eleştirinin kesin tanımını yapmaktan özellikle kaçınmıştır. Bunun yerine eleştirinin yargılayıcı ya da hükmedici olmaması gerektiğini savunmuştur. Eleştiriye “çok fazla hükmedilmeme sanatı” (“*the art of not being governed quite so much*”) olarak tartışmıştır. Foucault’ya göre eleştiri, bireyin kendisine gerçekliği eleştirme hakkı tanınmasıyla ortaya çıkar ve gelişir. Dolayısıyla eleştirelilik ile bireysellik yakından ilişkilidir; eleştiri, bireysel olmayı ve öyle davranmayı gerektirir. Ancak eleştirel ve bireysel davranış biçimi, kişiye hükmetme hakkını tanımaz. Foucault, eleştirinin hükmetmek ya da hükmedilmekle ilişkilendirilmemesi gerektiğini düşünür. Burada “hükmetmek”le bireyin kendi doğrularına ve gerçeklerine göre; “hükmedilmek”le ise otoritenin doğrularına ve gerçeklerine göre hüküm vermesi kastedilmektedir. Foucault, eleştirinin her iki durumda da hükme (ya da yargıya) indirgendiğine

işaret eder. Bu açıdan, eleştiriyi bir problem olarak ele alır. Ancak amacı, problemin çözümünü bulmak değil problemi tartışmaktır (Foucault, 1997: 23-82).

Bu tartışmalar yalnızca felsefe alanında değil mimarlık alanında da yapılmaktadır. Ancak genellikle felsefe, sosyoloji ve psikoloji gibi alanlarda tartışma konusu olan eleştirinin mimarlığın konusu olup olmadığı başka bir tartışmaya neden olmuştur (Graafland, 2010: 396-417). Bu nedenle mimarlıkta eleştiri bir problem haline gelmekle kalmamış; bu problem yalnızca mimarlık kuramıyla sınırlandırılmıştır. Yani eleştiri, mimari tasarımın ve tasarımcı mimarın problemi olmaktan çık(arıl)mıştır. Buna bağlı olarak, mimarlıkta kuram ve tasarım birbirinden ayrı tutulan alanlar haline gelmiştir. Ancak eleştiri, hem mimari kuramın hem de mimari tasarımın konusudur.

Bununla birlikte, 20. yüzyılın Modern diyalektik eleştirisi kuram ve tasarım arasındaki ayrımı derinleştirmiştir. Diyalektik eleştiri yerel ve evrensel, öznel ve nesnel, yeni ve geleneksel gibi karşıtlıklar üzerine kuruludur. Kuram ve tasarım da bu karşıtlıklardan biri olmuştur. Etkilerini tüm dünyada hissettirmeye başlamış olan kapitalizm ise karşıtlıkları desteklemiştir. Bu yüzden Tafuri, eleştirel kuramını kapitalizmin olumsuz etkileri üzerine kurmuştur (Tafuri, 1998: 146-173). Kuramın eleştirel olduğu; eleştiri ve kuram arasında yakın bir ilişki bulunduğu doğrudur (Aras,

2015: 98-110). Ancak Tafuri'nin eleştirel kuramı, mimarlıkta eleştireliliğin olumsuzluk olarak anlaşılmasına neden olmuştur. Oysa eleştiri her zaman olumsuzlama (*negation*) değil bazen de uzlaşma (*negotiation*) anlamına gelmiştir (Uludağ ve Güleç, 2018: 413-425). Buna bağlı olarak, eleştiri kavramının anlamı değişmiş; bu anlam değişimi, Modern diyalektik eleştirinin sorgulanmasını gerektirmiştir.

Diyalektik eleştirinin sorgulanmasıyla birlikte Modern sonrası mimarlıkta karşıtlıkların belirsizleştirilmesine dayanan yeni bir eleştirel düşünce ortaya çıkmıştır. Bu düşünceyi ortaya atan Eisenman, mimarlıkta karşıtlığı değil belirsizliği savunmuştur. Belirsizlik, mimarlık terminolojisini oluşturan kavramların yeni anlamlar kazanmasını ve terminolojiye yeni kavramların katılmasını sağlamıştır. Eisenman, diyalektik felsefenin etkisiyle mimarlık terminolojisini oluşturan kavramlar arasında karşıtlık ilişkisi kurulmuş olmasını eleştirmiştir. Bu nedenle karşıtlık değil belirsizlik üzerine kurulu olan yeni bir eleştirel mimarlık kuramı geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Eisenman, 1988: 6-9).

Belirsizlik, Eisenman'ın “arada olanı” (*in-between*) ifade etmek için kullandığı eleştirel bir kavramdır (Eisenman, 1988: 6-9). Eisenman bu kavramı aradalık (*betweenness*) ve bulanıklık (*blurriness*) kavramıyla birlikte tartışmıştır. Bu kavramlar mimarlıkta şekil ve

zemin, iç ve dış, hatta mimarlık ve mimarlık olmayan arasında belirsiz bir yerde olma halini ifade etmek için kullanılmıştır. Böylece eleştiri kavramı değişmiş; bu kavram, karşıtlık yerine belirsizlik kavramıyla tanımlanmış ve tartışılmıştır.

Yine de mimarlıkta eleştiri kavramı uzun yıllar karşıtlık olarak tanımlanmıştır. Hays, eleştiriye tanımlarken karşıtlık kavramını öne çıkarmış; eleştirel mimarlığı “karşıt” (*oppositional*) ve “dirençli” (*resistant*) olarak nitelendirdiği Mies’in tasarımlarıyla örneklemiştir (Resim 1). Hays’e göre bu tasarımlar, Modern öncesi mimarlık geleneğine karşı çıkararak ve geleneğe direnerek var olmuştur (Hays, 1984: 14-29).

Resim 1. Ludwig Mies van der Rohe, Cam Gökdelen, 1922¹

Mimarlıkta eleştirinin bir var olma biçimi olarak tartışılması, eleştiriye mimarlığın ay-

rılmaz bir parçası haline getirmiştir. Öyle ki Frampton, eleştiriye mimarlığın varlık koşulu olarak ele almıştır. Başka deyişle, mimarlık ona göre ancak eleştirel olduğunda var olmaktadır (Frampton, 1991: 17-26). Diğer yandan, mimarlıkta eleştirinin modası geçmiş bir kavram olduğu savunulmaktadır. Hatta mimari tasarımda eleştireliliğin yeniliğe ve yaratıcılığa engel olduğu düşünülmektedir. Buna rağmen, mimarlıkta yenilikçi ve yaratıcı tasarımlar ortaya koymak için sıklıkla eleştiriye başvurulmaktadır. Baird’e göre, Elizabeth Diller ve Ricardo Scofidio’nun tasarımları bunun en iyi örneklerindendir (Resim 2). Baird, Hays’e gönderme yaparak, Diller ve Scofidio’nun tasarımlarının Mies’in tasarımları gibi “dirençli” ve “eleştirel” olduğunu belirtir (Baird, 2004: 1-9).

Resim 2. Ricardo Scofidio, Elizabeth Diller ve Charles Renfro, Kolombiya Üniversitesi Sağlık Merkezi, New York, 2016²

¹ <https://www.moma.org/collection/works/82759>

² <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-these-13-architects-will-change-how-we-live-in-new-york-city>

Son yıllarda ise mimarlıkta Rem Koolhaas ile örneklendirilen “eleştirel sonrası” (*post-critical*) ve Michael Speaks ile örneklendirilen “karşı eleştirel” (*counter-critical*) yaklaşımlardan söz edilmektedir. Hatta Jarzombek’e göre, mimarlıkta artık “eleştirel” yerine “eleştirel sonrası” yaklaşımlardan söz etmek gerekir (Jarzombek, 2002: 149-151). Eleştirel sonrası yaklaşım, Tafuri’nin 1960lı ve 1970li yıllardaki kapitalizm eleştirilerinin 1990lı ve 2000li yıllarda Koolhaas tarafından güncellenmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu eleştiriler, kapitalizmin ve küreselleşmenin etki alanını genişleterek farklılıkları en aza indirgemiş olması üzerinedir. Ancak Koolhaas, kapitalizmin ve küreselleşmenin farklı kentler ve mimarlıklar üzerindeki aynılaştırma etkisini olduğu gibi kabul etmek gerektiğini belirtir (Koolhaas, 2014: 22). Eleştiri yaklaşımında yaşanan bu değişim, her ikisi de eleştirel olan Le Corbusier’nin *Toward An Architecture* (1923) ve Koolhaas’ın *Delirious New York* (1978) kitaplarıyla örneklendirilebilir (Resim 3). Le Corbusier, kitabında bütünüyle yeni bir mimarlık ortaya koymaktan; Koolhaas ise var olan yeniliği ortaya çıkarmaktan söz etmektedir. Dolayısıyla mimarlıkta yalnızca eleştirelilik değil yenilik kavramı da değişmiştir.

Resim 3. Le Corbusier’nin *Toward An Architecture*, İlk Yayın Tarihi 1923³ ve Rem Koolhaas, *Delirious New York*, İlk Yayın Tarihi 1978⁴

Speaks ise mimarlıkta yeniliğin ve yaratıcılığın eleştirel olmaktan yani eleştirelilikten değil “tasarım zekası”ndan (*design intelligence*) geçtiğini savunmaktadır (Speaks, 2010: 206-215). Ancak zeka ve yaratıcılık ilişkisi üzerine yapılan deneysel çalışmalar bu ikisinin farklı olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmalara göre zeki olmak yaratıcı olmak demek değildir (Baş Yanarateş, 2018: 209-232). Bununla birlikte Speaks, zekayla yaratıcılığı ilişkilendirmekte; eleştireliliği ise bu ilişki ağının dışında tutmaktadır.

Son yıllarda kesinlik içeren bilimsel gerçekler dahil tüm gerçekler hızla oluşan ve yok olan başka gerçeklere evrilmekte; bu nedenle bilinen gerçeklerin gerçek olup olmadığı belirsiz

3 https://en.wikipedia.org/wiki/Toward_an_Architecture

4 <https://www.amazon.co.uk/Delirious-New-York-Retroactive-Manifesto/dp/1885254008>

(ve belki de önemsiz) hale gelmektedir. Buna bağlı olarak Speaks, yeni bir küresel gerçekliğin ortaya çıktığından söz etmektedir. Yeni küresel gerçeklik, belirsizlik içermektedir. Tasarım zekası da belirsizlik üzerine kuruludur. Burada geçen belirsizlik, Eisenman'ın sözünü ettiği kavramsal belirsizlik değildir. Daha çok tasarımsal belirsizlikten söz edilmektedir. Belirsizlik, tasarımda uyarlanabilirliği önemli, hatta zorunlu bir özellik haline getirmekte; tasarımın yalnızca uygulanabilir değil aynı zamanda uyarlanabilir olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Speaks, tasarım zekasını Lynn'in hemen hemen her ölçeğe uyarlanabilir (ya da kendi ifadesiyle belirsiz) olan tasarımlarıyla örneklemiştir. Öyle ki, Lynn'in çay takımı olarak tasarladığı proje, kentsel bir proje tasarımı olarak da görülebilir (Speaks, 2010: 206-215) (Resim 4).

Resim 4. Greg Lynn, Alessi Çay Takımı, 2003⁵

Speaks'e göre bu tasarımlar, eleştirel tasarımların yaptığı ya da yapmayı hedeflediği gibi, tasarım kuramını değil tasarım zekasını geliştirir. Speaks, eleştiriyi kuramla; zekayı ise tasarımla ilişkilendirir. Bugün mimarlıkta tasarım kuramı yerine tasarım zekasının tartışılması gerektiğini belirtir. Tasarım kuramı, ona göre, var olan düşüncelere ve kavramlara dayanırken tasarım zekası yeni düşünceler ve yeni kavramlar ortaya koymayı sağlar. Bugün yeni olarak nitelendirebileceğimiz her şey zekanın ürünüdür. Speaks, eleştirinin tükendiğini ve yerine zekanın geçtiği düşünür (Speaks, 2010: 206-215). Peki, mimarlıkta eleştiri gerçekten tükenmiş midir?

Graafland, eleştirinin aslında mimarlığın değil felsefenin ve sosyolojinin konusu olduğunu belirtmiştir. Ona göre mimarlar, fikirlerini eleştiriden değil yer ve program gibi tasarım verilerinden ya da başka mimarlar, dergiler ve kitaplardan yani literatürden alır. Buna dayanarak Graafland, eleştirel değil düşünüm-sel mimarlıktan (*reflexive architecture*) söz etmemiz gerektiğini savunur. Eleştirelliğin (*criticality*) yerine düşünüm-selliği (*reflexivity*) koyar. Mimarlıkta düşünüm-selliğin tasarımdan çok kuram ve eğitim alanında kendisine yer bulabileceğine değinir (Graafland, 2010: 396-417).

Bununla birlikte, Graafland'e göre bugün mimarlıkta tasarımın en önemli problemi bilgisayar destekli teknolojilerin kontrolünde

5 <https://www.home-light.eu/lng/en/brands/officina-alessi/officina-alessi-tee-coffee-towers/tea-coffee-service-lynn-form.html>

olan düzleştirilmiş bir estetik bilincine sahip olmasıdır. Graafland bunu “estetik düşünüm-sellik” (*aesthetic reflexivity*) olarak tanımlamıştır (Graafland, 2010: 396-417). Mimari görüntülerin bilgisayar teknolojileri kullanılarak hızla üretildiği, tüketildiği ve yeniden üretildiği bu dijital çağda estetik anlayışının değişmiş olması şaşırtıcı değildir.

Leach, bu değişimi “anestezik” (*anaesthetic*) kavramıyla tanımlamış; kavramı estetik olanı değil anestezik olanı ifade etmek için kullanmıştır (Leach, 1999: 33-54). Gerçekten de her anın paylaşıldığı, yorum ve beğeni aldığı bu çağda paylaşımı yapılan dijital görüntülerin anestezik, yani uyuşturucu bir etkisinin olduğunu kabul etmek gerekir. Estetik beğeni düzeyimizi artık bu görüntüler belirlemektedir (Resim 5). Ancak bunlar gittikçe daha çok birbirine benzemekte, hatta aynılaştırmaktadır. Dünyanın farklı yerlerindeki kentler, binalar ve insanlar birbirinin aynısı olmaya başlamıştır. Diğer yandan aynılık, farklılık ve yenilik arayışını beraberinde getirmiş; eleştirel mimarlık bu arayış doğrultusunda geliştirilmiştir.

Resim 5. Getty Images, Contemporary Architecture Araması, 3 Mart 2019 Tarihli Ekran Görüntüsü⁶

Ancak Somol ve Whiting’in “eleştirel” yerine “projektif” kavramını kullanmasıyla eleştirel mimarlıkta yeni bir arayışa girilmiştir (Somol ve Whiting, 2010: 190-203). Yine de projektif kavramının hangi anlamda kullanıldığı belirsizdir. Bu kavramla mimarlığın geleceğine yönelik bir projeksiyon; yani, bir öngörü ya da öneri ortaya koyulması mı yoksa mimari tasarımın görülmesine ve görüntülenmesine yönelik farklı algılar oluşturulması mı kastedilmektedir?

Fischer, “projektif” kavramının bir görüntüleme yöntemi olan “projeksiyon” ile ilişkilendirilebileceğini söylemiştir. Bu yöntemi, psikoanalitik açıdan içsel istek ve niyetlerin dışsal nesne, ortam ya da kişilere yansıtılması

⁶ <https://www.gettyimages.com/photos/contemporary-architecture?alloweduse=availableforalluses&family=creative&license=rf&phrase=contemporary%20architecture&sort=best#license>

olarak açıklamıştır. Yani projektif kavramını psikolojik, algısal ve duyuşsal yönüyle ele almış ve bu kavramı paralaks kavramıyla ilişkilendirmiştir (Fischer, 2007: 24-41).

Ancak Somol ve Whiting, projektif kavramını daha çok Doppler etkisiyle ilişkili olarak ele almıştır. Doppler etkisinin (*Doppler effect*) ve paralaksın (*parallax*) benzer tanımları vardır. Her ikisi de aynı nesnenin zamanın ve gözlemcinin konumunun değişmesine bağlı olarak farklı algılanmasını ifade eder. Yine de Somol ve Whiting, bu iki kavramın birbirinden ayrı tutulması gerektiğini; Doppler etkisinin paralaks gibi yalnızca görmeyle ilgili olmadığını belirtir. Doppler etkisi malzemenin, tasarım tekniği ve tektoniğinin farklı algılanmasıyla ilgilidir. Somol ve Whiting, Doppler etkisi olan mimari bir tasarımı projektif bir tasarım olarak ele alır. Projektif bir tasarımın araştırma, keşfetme, yeni düşünce ve davranış biçimleri geliştirme işleyle; eleştirel bir tasarımın ise okuma, anlama ve analiz etme yöntemi ve yeteneğiyle ortaya çıktığını savunur (Somol ve Whiting, 2010: 190-203). Peki, tüm bunlar ne anlama gelmektedir? Ya da asıl soru şu: Eleştirel mimarlık tümüyle terk mi edilmektedir? Speaks gibi, Somol ve Whiting de mimarlıkta eleştirinin tükendiğini mi ilan etmektedir?

Savaş, terörizm, küresel ısınma, göç gibi problemlerle boğuşmakta olan bugünün dünyasında eleştirinin güncelliği ve sürdürülebi-

lirliği tartışma konusu olmaktadır. Eleştirinin terkedilmesi ya da aksine daha güçlü ve kararlı bir biçimde sürdürülmesi gerektiğine dair farklı tartışmalar ortaya atılmaktadır. Bu tartışmalara eleştirinin güncelliğini kaybettiğini savunarak katılmış olan Latour, eleştireliliğin yeniden güncel bir düşünce ve davranış biçimi olması için öncelikle gerçekliğin yeniden tanımlanması gerektiğini belirtmektedir. Latour'a göre gerçeklik, “*matters of fact*” yerine “*matters of concern*” olarak tanımlanabilir. Bilimsel gerçekler “*matters of fact*” olarak görülebilir; çünkü bunlar, tartışmaya ya da eleştiriye açık değildir. Oysa “*matters of concern*” olarak tanımlanabilen gerçekler eleştirilebilir ve tartışılabilir (Latour, 2004: 225-248). Bu tartışma, “gerçek” olduğu kabul edilen şeylerin gerçekliklerinin sorgulanmasını gerektirir. Bu, kaçınılmaz olarak, eleştirel bir sorgulamadır.

Latour gibi, Martin de eleştireliliği gerçeklik üzerinden tartışmıştır. Martin'e göre, eleştirel sonrası mimarlık gerçekliği olduğu gibi kabul etmiş, olumlamış, hatta yüceltmıştır. Bunu bir problem olarak gören Martin, bu problemi aşmak için ütopyacılığa geri dönüşmesi gerektiğini belirtir. Ancak kaştettiği ideal bir dünya düzeni kurmaya yönelik olan Modern ütopyacı yaklaşım değildir. Ütopyayı hem “hiç bir yer” (*nowhere*) hem de “her yer” (*everywhere*) olarak anlamak gerekir. Bu anlamda ütopya, heyecanlı ya da sıkıcı,

sıra dışı ya da sıradan olabilir. Martin, eleştirel sonrası ve projektif olarak tanımlanan mimarlıkların karşıt ya da dirençli olmadığı gibi ütopyacı da olmadığına dikkat çekmiştir. Oysa eleştirel mimarlığın ütopyacı bir yaklaşımla gerçeklik sorgulaması yapması ve yeni bir gerçeklik sunması gerekir. Martin, bunu “ütopyacı gerçekçilik” (*utopian realism*) olarak tanımlamıştır. Eleştirelilik, ona göre, ütopyacı gerçekçilikten geçmektedir (Martin, 2010: 348-361).

Fischer ise “projektif” olarak tanımlanan eleştirel mimarlıkta “proje”ye vurgu yapıldığını belirtmiştir. Ona göre projektif mimarlık, eleştirinin kuramla sınırlandırılmış ve projeye yansımamış (ya da sınırlı yansımış) olmasına eleştirel yaklaşarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, Latour gibi Fischer da mimarlıkta eleştirinin eleştirel yönünü kaybettiğini savunmaktadır. Bunun geri kazanılması içinse yeniden kültüre odaklanılması gerektiğini düşünür. Böylece mimarlık yalnızca fiziksel bir üretim alanı olmaktan çıkar ve kültürel bir üretim alanına dönüşür. Yeniden toplumla ilişkilendirir; toplumsal gerçeklerle yüzleşir (Fischer, 2007: 24-41). “Projektif mimarlık” ile kastedilen belki de budur: Eleştirel mimarlık, toplumu yansıtan ve toplumun yararına olan gerçek projeler üretmek olarak algılandığında projektif mimarlık haline gelir.

Fischer’ın da işaret ettiği gibi, eleştiri (*criticism*) ve kültür (*culture*) yakından ilişkili-

dir (Fischer, 2007: 24-41). Hatta Williams, eleştiri sözcüğünün kökenini açıklarken bu ilişkiye değinmiş; kültürle olan köken ilişkisi nedeniyle eleştirinin anlaşılması zor bir sözcük olduğunu belirtmiştir. Sansür sözcüğünün de bu ilişkiler ağında yer alıyor olması dikkat çekicidir (Williams, 2018: 102-105). Ancak bugün küreselleşmenin tüm kültürleri etkisi altına alacak kadar etki ve nüfuz alanını genişletmiş olması, kültürel farklılıkların ortadan kalkmasına; bunu ifade etmek içinse “kültürlerarası” (*intercultural*) ve “kültürler aşırı” (*transcultural*) gibi kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artık tüm kültürler birbiriyle ilişkili olduğu için hiçbirinin saf ve homojen olmadığı; aksine melez ve heterojen olduğu 21. yüzyılda eleştirel mimarlığın kültürü bu yönüyle yorumlaması gerekmektedir. Aksi halde, tasarımı fetişleştiren bir mimarlık yaklaşımı ortaya çıkmakta; bu yaklaşım, kültürü yok saymaktadır (Fraser, 2005: 317-322). Ancak kültürü yok saymamak, geçmişte onu tanımlamış olan her şeyi körü körüne tekrarlamak anlamına gelmemektedir. Buna mimarlık kültürü de dahildir. Eleştirelilik böyle bir tekrarlamaya karşı çıkmayı gerektirir.

Adorno ve Simmel gibi düşünürler, kültürün oluşması ve gelişmesinde eleştirinin önemli bir rolü olduğunu; kültür ve eleştirinin birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini belirtir (Adorno, 2007: 47-149; Simmel, 2009: 330-360). Ancak son yıllarda kültürün eleştiri-

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2019 Sayı: 18 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2019 Issue: 18 Autumn Winter Semester

ID:417 K:578

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

ye yer bırakmayacak kadar bütünleşmiş ve birleşmiş olduğu görülür (Bernstein, 2007: 9-41). Kültür gerçekten de her şeyi içine alan bir eşdeğerlik yaratmaktadır (Baudrillard ve Nouvel, 2011: 38-40, 87-92). Yine de eleştiri, kültürün asli ve ayrılmaz bir parçası olmaya devam etmektedir (Bernstein, 2007: 9-41). Ancak kültür, Adorno'nun belirttiği gibi, eleştirel düşünceleri kapsayan ve geliştiren bir politika olarak görülmelidir. Bu, otoritenin temsili, propaganda ya da turizm aracı olmakla yetinmeyen bir kültür politikası olmalıdır (Adorno, 2007: 47-149).

Son yıllarda mimarlık üzerinde otorite kurmaya çalışan küresel ve kapitalist güçler mimarlık eleştirisine önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Bu sorumluluk, eleştiri ve kültür arasındaki ilişkinin yeniden ele alınmasını gerektirir; çünkü bugünün kültürünü anlık değişimlerin ve deneyimlerin oluşturması bu ilişkiyi değiştirmiştir. Böylece eleştiri karşıtlık, dirençlilik, belirsizlik ve gerçeklik gibi kavramların yanı sıra anlıksallık gibi yeni kavramlarla da tanımlanabilir ve tartışılabilir hale gelmiştir.

BULGULAR

Mimarlıkta eleştiri kavramı, eleştirel mimarlık kuramında yapılan güncellemelerle birlikte değişmiştir. Bu güncellemeler, eleştirinin yeni kavramlarla ya da yeni anlamlara gelecek şekilde kullanılan kavramlarla

tanımlanmasını ve tartışılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte yenilik artık anlık beğeniler, değişimler ve deneyimlerle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle eleştirelilik anlık yeniliklerin yakalanması, yorumlanması ve mimarlığa yansıtılması anlamına gelmeye başlamıştır. Bu kavramsal ve anlamsal değişimler, bilgisayar teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu teknolojilerin mimarlıkta etkin ve yaygın olarak kullanılması yeniliklerin bilgisayar ortamında anlık olarak oluşmasını sağlamıştır. Anlık oluşumlar, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak paylaşılmaktadır. Anlık paylaşımlar ise beğeniye ve yoruma açılmaktadır. Böylece kullanıcılarına yeni bir paylaşım ve deneyim ortamı sunmaktadır. Eleştiri artık böyle bir ortamda yapılmaktadır. Bu ortamı anlık paylaşımlar ve deneyimler oluşturmaktadır; eleştiri ise anlıksallıklar üzerinden ortaya koyulmaktadır. Dolayısıyla yalnızca yenilik ve eleştirelilik değil aynı zamanda gerçeklik kavramı da değişmiştir. Artık bilgisayar ortamında tanımlı olan yeni bir gerçeklikten ve yeni bir eleştirelilikten söz etmemiz gerekir. Bu, mimarlıkta eleştirel kuram ve eleştirel tasarım yaklaşımının değişmesine neden olan önemli bir yeniliktir.

SONUÇ

Eleştiri yalnızca mimarlıkta değil birçok farklı alanda kullanılan bir kavramdır. Eleştiri kavramının bugüne kadar birçok farklı tanımı

yapılmıştır. Bu tanımlar, eleştirel mimarlık kuramının değişmesiyle ve güncellenmesiyle ortaya çıkmıştır. Böylece eleştiri kavramının anlamı ve tanımı değişmiştir. Bu yazıda mimarlığın yanı sıra felsefe ve sosyoloji gibi farklı disiplinler alanlarda yapılmış olan eleştiri tanımlarına da yer verilmiştir. Ancak özellikle felsefe alanında yapılmış olan eleştiri tanımları ve tartışmaları mimarlık alanında kavramsal ve anlamsal belirsizliklere neden olmuştur. “Eleştirel mimarlık” yerine ve birden çok anlama gelecek şekilde kullanılan “projektif mimarlık” bu belirsizliklere bir örnektir. Bununla birlikte belirsizlik, eleştirel mimarlık terminolojisinde yeniliklerin yapılmasını; eleştirel kavramların yeni anlamlara gelecek şekilde kullanılmasını ya da terminolojiye yeni kavramların katılmasını sağlamaktadır. Böylece eleştirel mimarlık kuramı gelişmekte ve değişmektedir.

Yazıda bu gelişime ve değişime güncelleme denilmiş; eleştirel mimarlık kuramında yapılan güncellemelerin terörist saldırıların, savaşların, iklimik ve demografik değişimlerin yanı sıra teknolojik gelişmelerin de yaşandığı bu yüzyılda kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir. Güncel ve eleştirel mimarlık tüm bu değişimleri ve gelişimleri tartışmayı gerektirmektedir. Bu tartışmalar hiç şüphesiz güncel kavramlarla yapılabilir.

Her şeyin her an değiştiği 21. yüzyılda bu kavramlardan biri, hatta belki de en önemlisi

anlıksallıktır. Bu yüzyılda nüfus değişimleri gibi genellikle uzun bir zamana yayılan değişimler bile bir anda olmaktadır. Savaşlar ve yıkımlar bir anda yapılmaktadır. Paylaşımlar da öyle. Deneyimler bir anda yaşanmaktadır. Anlıksallık, bugünün kültürünü oluşturmaktadır. Eleştiri, kültürün bir parçası olarak, bu oluşum içerisinde kendisine yeni bir yer bulmaya çalışmaktadır.

Bilgisayar destekli teknolojiler, anlık paylaşımların yapılmasına ve anlık deneyimlerin yaşanmasına olanak sağlamıştır. Bu teknolojiler anlıksallığı desteklemiş ve geliştirmiştir. Bilgisayar teknolojileri kullanarak yapılan anlık paylaşımlar, yalnızca beğeni değil algı düzeyimizi de belirlemektedir. Bunlar, bireysel ve sosyal yaşantımızı biçimlendirmektedir. Bu nedenle mimarlıkta eleştirelilik, anlıksallık gibi yeni kavramlarla tanımlanabilen ve tartışılabilen bir kavram haline gelmiştir. Eleştirel olmak artık anlık değişiklikleri ve yenilikleri yakalamaktan, anlık paylaşımlar yapmak ve anlık deneyimler yaşamaktan geçmektedir. Yani eleştiri, anlıksallık üzerinden gelişmektedir. Bilgisayar destekli paylaşım ve deneyim ortamı ise anlıksallıkları desteklemektedir. Eleştiri artık bu ortamda yapılmaktadır. Eleştirel kuram ve eleştirel tasarım bu ortamın değişkenlerine ve gerçeklerine göre ortaya çıkmaktadır.

Her ne kadar tanımı ve ortamı değişmiş olsa da eleştiri kuramla sınırlı olmamıştır. Ancak

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2019 Sayı: 18 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2019 Issue: 18 Autumn Winter Semester

ID:417 K:578

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

mimarlıkta genellikle kuramla sınırlandırılması eleştirel tasarım yerine daha çok eleştirel kuramdan söz edilmesine yol açmıştır. Oysa mimarlıkta eleştirinin güncelliğini koruması, yani denildiği gibi “modası geçmiş” bir kavram olmaması için hem kuram hem de tasarım alanında kullanılması gerekir. Bu da eleştirinin yeni kavramlarla tanımlanmasını ve tartışılmasını gerektirir.

Dünyanın değiştiğini kabul edip eski kavramlarla bu dünyayı tanımlamaya çalışmak, hatta bunun için direnmek yalnızca değişen dünya düzenine değil mimarlık dahil başka birçok alanın bu değişime ayak uydurmak zorunda olduğu gerçeğine de direnmek demektir. Mimarlık alanında eleştirelilik bir zamanlar dirençlilik olarak tanımlanmış olsa da hiç bir zaman değişime karşı direnç göstermek anlamına gelmemiştir.

KAYNAKÇA

ADORNO, T., (2007). Kültür endüstrisi kültür yönetimi. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen (Çev.), İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları, ss.47-149

ARAS, L., (2015). Tafuri ve Venturi’den öğrendiklerimiz. Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi, 4(2):98-110

BAIRD, G., (2004). “Criticality” and its discontents. Harvard Design Magazine, (21):1-9

BAŞ YANARATEŞ, D., (2018). Mimaride yaratıcılığın sanat ve tasarım bağlamında bilişsel değerlemesi. Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi, (15):209-232

BAUDRILLARD, J., NOUVEL, J. (2011). Tekil nesneler: Mimarlık ve felsefe. A. U. Kılıç (Çev.), İstanbul, Türkiye: YEM Yayınları, ss.38-40, 87-92

BERNSTEIN, J.M., (2007). Sunuş. İçinde Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen (Çev.), İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları, ss.9-41

EISENMAN, P., (1988). Blue line text. Architectural Design, 58(7-8):6-9.

FISCHER, O.W., (2007). Atmospheres: Architectural spaces between critical reading and immersive presence. Field: A Free Journal for Architecture, 1(1):24-41

FOUCAULT, M., (1997). What is critique? İçinde S. Lotringer ve L. Hochroth (Ed.), The Politics of Truth, New York, ABD: Semiotext(e), ss.23-82

FRAMPTON, K., (1991). Reflections on the autonomy of architecture: A critique of contemporary production. İçinde D. Ghirardo (Ed.), Out of Site: A Social Criticism of Architecture, Seattle, ABD: Bay Press, ss.17-26

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2019 Sayı: 18 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2019 Issue: 18 Autumn Winter Semester

ID:417 K:578

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

FRASER, M., (2005). The cultural context of critical architecture. The Journal of Architecture, 10(3):317-322

GRAAFLAND, A., (2010). On criticality. İçinde K. Sykes (Ed.), Constructing a New Agenda, Architectural Theory 1993-2009, New York: Princeton Architectural Press, ss.396-417

HAYS, K.M., (1984). Critical architecture: Between culture and form. Perspecta, (21):14-29

JARZOMBEC, M., (2002). Critical or post-critical? Architectural Theory Review, 7(1):149-151

KOOLHAAS, R., (2014). Absorbing Modernity 1914-2014. İçinde R. Koolhaas (Ed.), Fundamentals, Venedik, İtalya: 14th International Architecture Exhibition, s.22

LATOUR, B., (2004). Why has critique run out of steam? From matters of fact to matters of concern. Critical Inquiry, (30):225-248

LEACH, N., (1999). The anaesthetics of architecture. New York, ABD: The MIT Press, ss.33-54

MARTIN, R., (2010). Critical of what? Toward a utopian realism. İçinde K. Sykes (Ed.), Constructing a New Agenda, Arc-

hitectural Theory 1993-2009, New York: Princeton Architectural Press, ss.348-361

SIMMEL, G., (2009). Bireysellik ve kültür, T. Birkan (Çev.), İstanbul, Türkiye: Metis Yayınları, ss.330-360

SOMOL, R., WHITING, S., (2010). Notes around the Doppler Effect and other moods of Modernism. İçinde K. Sykes (Ed.), Constructing a New Agenda, Architectural Theory 1993-2009, New York: Princeton Architectural Press, ss.190-203

SPEAKS, M., (2010). Design intelligence. İçinde K. Sykes (Ed.), Constructing a New Agenda, Architectural Theory 1993-2009, New York: Princeton Architectural Press, ss.206-215

TAFURİ, M., (1998). The language of criticism and the criticism of language. İçinde M. Hays (Ed.), Architecture Theory Since 1968. Londra, İngiltere: The MIT Press, ss.146-173

ULUDAĞ, Z., GÜLEÇ, G., (2018). Reinterpreting city as a critical ground in Atelier 1 projects: Some prospects and projections on Ankara. International Journal of Art&Design Education, 37(3):413-425

WILLIAMS, R., (2018). Anahtar Sözcükler: Kültür ve toplumun sözvarlığı. S. Kılıç (Çev.), İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları, ss.102-105

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2019 Sayı: 18 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2019 Issue: 18 Autumn Winter Semester

ID:417 K:578

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.moma.org/collection/works/82759>

<https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-these-13-architects-will-change-how-we-live-in-new-york-city>

https://en.wikipedia.org/wiki/Toward_an_Architecture

<https://www.amazon.co.uk/Delirious-New-York-Retroactive-Manifesto/dp/1885254008>

<https://www.home-light.eu/lng/en/brands/officina-alessi/officina-alessi-tee-coffee-towers/tea-coffee-service-lynn-form.html>

<https://www.gettyimages.com/photos/contemporary-architecture?alloweduse=availableforalluses&family=creative&license=rf&phrase=contemporary%20architecture&sort=best#license>

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2019 Sayı: 18 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2019 Issue: 18 Autumn Winter Semester

ID:417 K:578

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: So many papers have been written and so many speeches and researches have been made on critical theory in architecture until today. This paper is also based on a research on the change of the concepts of criticism and criticality in architecture. However, this is an update on the critical architectural theory. The concepts used to define critical architecture since the last century are discussed in this paper. And the current status of critical architecture is critically discussed via these concepts. It is revealed in the paper that there has generally been an ambiguity while defining the concept of criticality. Yet criticism and criticality have always been important concepts in architectural terminology. However, they have been defined and discussed by many different concepts in architecture. Philosophical definitions have particularly led the concepts of criticism and criticality to change in architecture recently. So, there has been a philosophical ambiguity in architectural terminology. On the other hand, ambiguity has led criticism to be used with new meanings in architecture. It has also led new concepts to be used in architectural terminology. The concepts of criticism and criticality were mainly discussed with the concepts of opposition, resistivity and novelty in the architecture of the 20th century. But we have to discuss them now by considering the global problems such as climatic and demographic changes, wars, terrorist attacks, ethical and psychological problems in the architecture of the 21st century. However, it does not mean that criticality is not defined as novelty any more. Novelty has been created instantly in the architecture of this century. And criticality in architecture has been defined as capturing, criticizing and conceptualizing these instant changes. Computer technologies have played an important role in these conceptual changes in architecture recently. These technologies have made it possible to produce and share architectural images with the world instantly. The instant images shared, liked and commented have defined our current aesthetic pleasure and taste. We have been establishing visual and even experiential relations with these instant images. And these relations have enabled the concepts of criticality, novelty and creativity to be discussed with the concept of instantaneity. **Aim:** The aim of this paper is to reveal these conceptual changes in the critical architectural theory. It is called “update” in the paper. It is made a research on new approaches in critical architectural theory to reveal these updates. So it is aimed to point out the necessity of using new critical concepts in architecture to define and discuss current and critical status of the new world. It is actually not only the aim, but also the contribution of the paper to the literature of architecture. **Method:** The method of sampling is used in the paper to reveal the updates in critical architec-

MTD

www.mtddergisi.com

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık Yıl: 2019 Sayı: 18 Sonbahar Kış Dönemi

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

September / October / November / December Year: 2019 Issue: 18 Autumn Winter Semester

ID:417 K:578

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

(ISO 18001-OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

(Marka Patent No / Trademark)

(2015/04018 – 2015/GE/17595)

tural theory made since the last century. The mainstream critical theories and critical designs are discussed as the samples in the paper. They reveal that critical theory has significantly changed in architecture. **Findings and Results:** The concepts of criticism and criticality have changed due to the changes in critical architectural theory. These conceptual changes lead a new critical architectural terminology. Despite the changes in the architectural terminology, criticality has generally been defined as novelty in architecture. However, novelty has been defined as instant changes recently. And criticality in recent architecture has become the act of capturing, criticizing and conceptualizing these changes. It is actually the novelty of the new critical architecture today. Therefore, a new concept such as instantaneity has been using in today's architectural terminology so as to define instant events, objects, images, etc. and their instant changes mainly created by using computer technology. Computer technologies have promoted instantaneity in architecture. They have even created a new culture. Criticism is still an important part of today's culture. It has to be. Criticism and culture cannot be distinguished from each other. However, the conventional relations between criticism and culture have changed as well. They have now been able to be defined by the concept of instantaneity. And criticism has been struggling for being a part of this new world characterized by instant changes and computer technologies. That's why; critical theory and critical design in today's architecture have been created by dynamics and realities of these new technologies. So, it is revealed in the paper that criticism is not limited to theory. It is possible to discuss critical design as well as critical theory in architecture. It is revealed that this is the only way to keep the concept of criticism up to date.